

9
1190

1K21

21
K16
15

Sree Chamarajendra Sanskrit College
FORT, BANGALORE CITY.

LIBRARY RULES.

- I. Any one who shall lose, deface by writing or otherwise injure any book, shall pay the full cost of the book, or entire work, if there be more than one volume.
- II. No student shall have more than one volume out of the Library at a time.
- III. Students must not pass books from one to another, but must return them to the Librarian.
- IV. Library books must not be used as class books.
- V. Books must not be retained longer than 3 days or *one week*. They may be borrowed again, if not wanted by others.
- VI. Text-books and books of reference shall not be taken home.

Accession No. 737 Class K No. 1521

Date of addition to Library.....

Cost Rs. 0 As 6-6

K 21

ಚಾರ್ವಾಕತೆಯಿಂದ ಬಚ್ಚಿ

ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಖ್ಯೆ 6-1190

SASTHABAMUKTHAVALLI. - 3.

~~THE~~ 644
MEEMAMSA PADUKA

BY.

SRI VEDANTA DESIKA

EDITED BY

P. B. ANANTHACHARIAR

[PRINTED AT THE

SRI SUDARSANA PRESS

CONJEEVERAM,

1900

(All Rights Reserved.)

Price 0 - 6 - 6.

श्रीः ।

शास्त्रमुक्तावली - ३

मीमांसापादुका ।

श्रीकवितार्किकसिंहेन सर्वतन्त्रस्वतन्त्रेण

श्रीमद्वेदान्ताचार्येण विरचिता ।

श्रीकांची प्रतिवादिभयंकरं अनन्ताचार्येण परिशोधिता

श्रीसुदर्शनमुद्राक्षरशालायां
मुद्रिताभूत् ।

॥ श्रीकांची ॥

इदानीमेतन्मूल्यम् — ०-६-६

१९००

शास्त्रमुक्तावली ॥

श्रीः ॥

श्रीहृदयग्रीवायनमः ।

॥ मीमांसापादुका ॥

(श्रीमद्वेदान्त देशिक विरचिता ।)

यस्य श्री नित्यहृद्या निरुपविगृहिणी नन्दति च्छन्दवृत्या
यस्यापत्यं प्रजेशप्रभृति, विहरणं यस्य विष्वक्परार्थम् ।

लीलाभोगापदेशव्यतिभिदुर भिदं यस्य विश्वं विभूतिः

सत्तासिद्धानुकम्पानिधि रवतु सन स्सत्तलोकीगृहस्थः ॥ १ ॥

यस्मा दस्माभि रेत व्यतिपतिकथित प्राक्तनप्रक्रियोद्य
त्कर्मब्रह्मावमर्शप्रभववहुफलं सार्थ मग्राहि शास्त्रम् ।

तं विष्वग्भेद विद्यास्थितिपदविषयस्थेयभूतं प्रभूतं

वन्देयात्रेयरामानुजगुरुमनघं वादिहंसाम्नुवाहम् ॥ २ ॥

वेद्यं वेदै रशेषै विधितदितरयो विश्वमाज्ञापयन्तं

धर्मै राराधनीयं पितृसुरमुखत इशाश्वतं धर्म मेकम् ।

साङ्गाधीताक्षरौघस्वरससमुदितापातधीजातरागा

मीमांसेम ह्यनन्तं व्यवहितवपुषं कंचुकै रुज्जितंच ॥ ३ ॥

निर्दोषाध्यक्षसिद्धं कथककुहनयापह्वार्ह न किंचि

नयायैः कस्यापि क्लृप्तिः कथमपि न भवे दन्यथासिद्धिमद्विः ।

निर्बाधा नापि वाक्या दवगत मनुतं निश्चितेप्यान्यपर्ये

त्रिस्थूणेस्मि न्प्रमाणै स्थिरमतिभवने माति मीमांसितोर्थः ॥ ४ ॥

मीमांसेत्येक मेत च्छ्रुतिविषयनेयस्तोमसंप्राहि शास्त्रम्
 षट्काध्यायांघ्रिभेदैर्भिदुरतरतनु स्सा त्रिभिः काण्डभेदैः ।
 संगत्याच त्रयाणां क्रमनियतिरपि स्यादिहौचित्यवत्या
 विशत्या लक्षणैः खल्विय मवयविनी वृत्तिकारोपदिष्टा ॥ ५ ॥
 विद्यास्थानानि चत्वार्यगणित पृथग्वेदरूपत्वसाम्ये
 द्वेचाप्यन्ये विभक्ते ह्युपपदघटितंवृहत्तत्त्वं दधाने ।
 मीमांसाशास्त्रसाम्येप्यत इह घटते भिन्नविद्यापदवं
 मैवं मन्वादिभि स्तत्पृथगनुपठनाभावत स्तत्प्रहाणात् ॥ ६ ॥
 काले कौमारिलादिष्वधिकबहुमतौ कस्वदिष्टं प्रहीता-
 कस्मै रोचेत पूर्वश्रुतहृतमनसे कलतिरन्येति चेन्न ।
 स्वीकुर्वन्त्यस्मदुक्तं स्वमतगुणतिरस्कारक प्रत्यनीकं
 प्रत्यग्विद्याधुरीणप्रथितबहुमहावंशजाता महान्तः ॥ ७ ॥
 किंचित्केनापि दृष्टं प्रतिहतविषयं तेन तत्तेच तैस्तै-
 द्वेचोपादायिवातां द्वितयमपि सदित्यप्रमत्तो नवक्ता ।
 इत्थं सत्येकभक्तै रितरपरिहृतौ न व्यवस्थानसिद्धिः -
 प्रत्येतव्यं तदर्थं पठुतरमतिभिः प्राक्तनं नूतनंवा ॥ ८ ॥
 शिष्याचार्यौ विरुद्धं नतु मत मधुना साधयन्तौ प्रसिद्धौ
 स्वाभीष्टा च्छास्त्र मन्य त्सुरसचिवमुखैः कल्पितं किं न विद्मः ।
 तस्मा ब्रह्मज्ञैर्मिन्युपरचित मिदं त्याज्य मेतन्निरीशं-
 मैवं व्याघातहानौ मुनिवचसि मुथा बाह्यवदृष्टिदौस्थ्यात् ॥ ९ ॥
 सूत्राणां भेदमर्थ्यं स्वरसगतिवशात्संप्रदायाच्च सिद्ध्येत्-
 बंधीयोभिः प्रमाणैः कचन बहुशिरःप्रत्यय इशान्तिमेति ।

सन्दिग्धे वाक्यशेषप्रभृति रेभिदधे निर्णयोपायभृतः-
 षड्भि स्तात्पर्यलिङ्गैरपि खलु निखिलं दुर्णय निर्णयन्ति ॥ १० ॥
 सूत्रोक्तं नून मन्य द्विदु रथच मिथो व्याहतं वृत्तिकाराः
 प्राज्ञे नीरायणार्थे स्तदिह विदधिरे सम्मता स्सूत्रभेदाः ।
 सामाचार्योक्ति रेषा समरमुखगता तन्न सत्संगृहीतेः
 नत्वा नुत्वेन माह द्रमिडगुरुरपि ब्रह्मविद्वाक्यभाष्यम् ॥ ११ ॥
 आदौ कृत्स्नप्रतिज्ञा ह्यधिगम सुभगा धीसमाधायकत्वात्-
 कर्माश्लिष्टां प्रतिज्ञामपि खलु घटये तन्त्र मावर्तनं वा ।
 यद्वा भागप्रतिज्ञाप्रणयनफलिता कृत्स्नचिन्ताप्रतिज्ञा
 त्रेधापि ह्यत्र सौत्री गतिरिय मुदिता सूत्रकृद्भावविद्धिः ॥ १२ ॥
 सूत्रे भाष्यादिकेच कचि दुपचरणावृत्तितन्त्रानुषङ्गा
 ऽध्याहाराः कल्पनीया स्तदिद मनुमतं पण्डितै स्तत्र तत्र ।
 सत्यामल्लिष्टवृत्तौ ह्यनुचितमितर नैव सर्वत्र तस्मा
 दस्मत्सिद्धान्तवर्त्मन्य वहितमतिभिर्व्याहृतं न प्रणोद्यम् ॥ १३ ॥
 निर्दिष्टा सूत्रकर्त्रा प्रथमत इह चेत् कृत्स्नवेदार्थचिन्ता
 किं पश्चात् ब्रह्मचिन्ता पृथगनुपठिता सम्मतश्चैकशास्त्रयम् ।
 सत्यं कृत्स्नप्रतिज्ञाकरणकवळिता स्तत्तदार्थाः पुरस्ता
 दध्यायादौ विभज्य स्फुटमभिदधिरे तद्वदत्रेति पश्य ॥ १४ ॥
 योसौ शरीरकांशे निरवधिमहिमा साध्यते विश्वकर्ता
 योवा कोवा स भावी तदितरसदृश रसोपि यष्टव्य इष्टः ।
 निर्धारस्तस्य पश्चादथनु परमिहानागतावेक्षणं स्यात्
 कर्मैवं किन्न पश्चात्तनमितिन विभो दशुद्धधीर्नात्रमृग्या ॥ १५ ॥

अन्तर्यन्तारमेकं निखिलदिविषदां प्राप्यबुद्धयैव केचि
 सज्जातीयंच बुद्धा कतिचन यदिवा सन्दिहाना यजन्ते ।
 तेषामस्यन्तवत्तु स्मृतमिहहि फलं नैवमध्यात्मशास्त्रं
 तत्रे बुद्धे यथावस्थितभजनदशालब्धित स्तपदातेः ॥ १६ ॥
 चिन्तारभ्यत्वसूत्रे किमपिहि तदुपस्थापकं ख्यापनीयं
 तेनातश्शब्दउक्तो नखलु सविफलः पूर्वसम्पिण्डितोवा ।
 नासाधार्योपदेशो नयपदमनुसन्धितसतां सूत्रसृष्टे
 स्तस्माच्चिन्तार्थचिन्ता स्पदमधिकरणं स्यादुपोद्धात एवः ॥ १७ ॥
 निष्पन्नापातबुद्धे विषयविशयनाभ्यूहनिर्धारणार्था
 नयायः पंचाधिकुर्वन्नधिकरणमिति व्याहरन्त्यार्यबुद्धाः ।
 तस्मादेकैकशः प्रत्यधिकरणमिदं पंचकं प्रेक्षमाण
 इशुद्वांगन्यायदृष्टि इश्रुतिगणविषयभ्रान्तिभेदं प्रमाष्टि ॥ १८ ॥
 स्वेनख्याति विवृण्व विषय इहमति स्संशयो निश्चयान्या
 तेनाभ्यूहो विचारः प्रमितिभिदुरा निर्णय स्तर्कमानैः ।
 तत्साध्यं कर्तुरिष्टं फलमनितरजं तानि पंचाधिकुर्वन्
 न्यायो बाधं विपक्षे प्रथयति विविधं स्वांगदोषो न दृष्टे ॥ १९ ॥
 आहुश्चान्ये दशांगान्यधिकरणगणे वेद्यमाद्यं तथार्थे
 संशीतिं तन्निदानं विविधमपि तथा संगतेश्चप्रकारम् ।
 तादर्थ्यार्थं विचारं फलफलभवनं पक्षयोर्न्याययुग्मं
 निर्णीतिं तत्फलंचाप्ययमपि निपुणन्यायवित्संप्रदायः ॥ २० ॥
 अत्राहुः केचिदाद्याध्ययनविधि रसावक्षरणां गृहीत्यै
 तस्मादर्थे विवक्षा नभवति नतत स्तस्य चिन्तेति पूर्वः ।

पक्षोन्यस्तु स्वशक्त्या प्रभवति निगमः स्वार्थबोधे सतर्क
 स्तेनार्थीतार्थचिन्ता स्फुरितबहुफला स्यादिति स्थापनेति ॥ २१ ॥
 अन्येनाप्रातदोषान्मिषति निगमतश्शक्यहेतौ पुमर्थे
 मानत्वे निर्विशंके व्यवसरफल्यो हानितो नार्थचिन्ता ।
 इत्युच्यत्पूर्वपक्षप्रशमनमनसा सूत्रमाद्यं प्रणीतम्
 कल्प्या तत्कालसिद्धिः फलमिह विशयभ्रान्त्यबोधव्युदासः ॥ २२ ॥
 आनन्तर्योक्तिरत्र ह्युचितमवसरंशक्तितो वक्तुमीष्टे
 धर्मप्राथम्यसिद्ध्यैत्वथपदमिति यद्योजनाभेदतस्तत् ।
 हेतुकिर्निर्णिनीप्रावधिरिह गमये निर्णयात्तेः फलत्वं
 तस्मात्तत्क्षेपणीय स्वयमुचिततया दर्शितः पूर्व पक्षः ॥ २३ ॥
 वेदार्थतेर्नपूर्वं नच सह घटते वेदवेद्यार्थचिन्ता
 पश्चात्तु स्नानपूर्वं स्वसरहरणं तत्कथं सेति चेन्न ।
 स्नानादेः प्राग्विचार स्तदनुगुणधनाद्याजनन्यायतस्स्यात्
 ऊर्ध्वंच श्रावयित्राद्यवसरनयतोऽमुष्य लभ्योवकाशः ॥ २४ ॥
 ज्ञातं किंचिन्नचिन्त्यं नच तदविदितं तत्त्वचिन्तेति चेन्न
 ज्ञाताज्ञातांशभाजि स्वपरमतजुषां चिन्तनस्य प्रवृत्तेः ।
 सामान्यात्तन्निरासे विहति रविहता को विशेषोविशेषे
 विशत्यध्यायतोसावविशदविशदीकारसाफल्यकल्या ॥ २५ ॥
 ख्यातस्तर्कोप्रतिष्ठ स्त्रयमिह मुनिना सूत्रितंचैवमेत
 तस्मा न्मीमांसमानै रपि निगमगति र्दुर्निरूपेतिचेन्न ।
 तर्कस्यह्यप्रतिष्ठां कचिदभिदधता दर्शितो यस्तुपन्था
 स्तत्संवादेन सर्वं नभवति शिथिलं शिक्ष्यमाणं सुधीभिः ॥ २६ ॥

नास्तिक्यारम्भकत्वं मुनिभिरभिहितं यत्तु मीमांसकानां
तत्प्रायो हैतुकेषु प्रविशति यदिवा पूर्वपक्षप्रवृत्तौ ।
शास्त्रज्ञानं च बुद्धेश्चलनजनकमित्युक्ति रन्याशयास्यात्
नोचेदोचेत शंकाकवळितमनसे केवल-क्वोपदेशः ॥ २७ ॥

धर्मज्ञानां मुनीनां मतमिह भिदुरं धर्मविद्वाक्यसिद्धं
स्वोक्तार्था द्वैपरीत्यं स्वयमभिदधते तत्कचिन्तेति चेन्न ।
कर्तव्यानां विकल्पे मुनिवचनमिदं धर्मतैवोभयत्र
व्याख्याभेदाद्विकल्पे त्वनवगतिभवे शिष्टमेवैकशेष्यम् ॥ २८ ॥

न्यायाख्यं धर्मविद्यास्थितिपद मुदितं तत्र तत्राप्तशास्त्रे
तेनैवाल न्तदन्य द्भवति कृतकरं नीतिमात्रप्रवृत्तेः ।
इत्येत ज्ञानुयोज्यं नयपथविषयो मानतर्कादिमात्रम्-
मीमांसायान्तु तत्तच्छ्रुतिगतिविषया नीतिभेदा निरूप्याः ॥ २९ ॥
वेदार्थव्यक्तिरस्तु स्मृतिगणसहितै स्तेतिहासैः पुराणैः
अंगैरन्यैश्च किन्तद्वद पुनरपि यत्तत्र मीमांसितव्यम् ।
तत्र स्मृत्यादिकेपि ह्यवितथसरणि नीतिशुद्ध्यैव साध्या-
सद्विस्साफल्यविद्धि स्तदिह बहुफला कल्पितेयन्त्रिकाण्डी ॥ ३० ॥

शिक्षां वर्णस्वरादे स्तुपदविभजनं तन्निरुक्तं विचित्रात् -
छन्दोवर्गव्यवस्थां समयनियमनं साध्वनुष्ठानकलप्तिम् ।
स्मृत्याद्यैर् भाग्युगमप्रथन मथ नयस्थापनं च श्रयन्ती-
मीमांसा वेदवाक्ये व्यपनयदमनी वृत्तिमर्थ्या व्यनक्ति ॥ ३१ ॥
मीमांसासूत्रवृत्तिप्रभृति निगमव न्न स्वरूपेण नित्यम्
विच्छेदश्च प्रवाहे नियत इतरथा पूर्वहानाद्युक्तेः ।

तस्मा तन्मध्यकालेष्विव भवतु सदा नैरपेक्ष्यं श्रुतीनां-
तन्न प्रज्ञापराधप्रशमनरुचिभि स्सूरिभि स्सूत्रकल्तेः ॥ ३२ ॥
धर्मादे निर्णयेहि श्रुतिरिह करणं साचनित्यानपेक्षा-
मीमांसा क्पोपकुर्यादिति न यत इदं सेतिकर्तव्यताकम् ।
नस्यादत्रानवस्था विधिषु चरमविध्यन्तव न्नैरपेक्ष्यात्-
सिंहारण्यादिनीत्या मिथ उपकुरुतो मानतर्कौ यथार्हम् ॥ ३३ ॥
नित्यान्नायप्रसाध्ये नखलु करणनिष्पादकं किञ्चनस्यात्
निष्पन्ने चानपेक्ष्यं करणमिति वदन्वक्ति च स्वेष्टभंगम् ।
योग्यत्वादेर्विमर्शो नहि भवति मुथातर्कतोस्यापि तद्व
त्स्यादेवं सन्निपत्यो पकृतिरितरथा वेति चिन्त्यं यथार्हम् ॥ ३४ ॥
श्रुत्यक्षौ शब्दतद्वच्छकन मथ सह व्याहृति व्याक्य मन्यै-
राकांक्षा प्रक्रियांगेष्वथ पुनरुदित स्तन्निधि स्तन्निधानम् ।
नामाप्याध्वर्यवादि स्फुरदवयवशक्यान्वित न्नामधेयं
तेषा मेषां विचारे प्रथममधिगुणं तेन पाश्चात्यब्राधः ॥ ३५ ॥
सर्वं सृष्ट्वा सदेवः प्रकृतिपुरुषतत्कर्मपूर्वं स्सहायै
स्तद्वानुक्त स्तदन्ये किमुत जनिमतां किन्नसामप्रवधीनम् ।
तर्केणानुग्रहोतः प्रमितिजनकतां प्राणयेत श्रुतीनां -
स्पष्टे तर्कानपेक्षा क्वचिदपि न तथाभावसार्वत्रिकत्वम् ॥ ३६ ॥
केनेदानीं सुसाधा जगति मितधिया कृत्स्नवेदार्थचिन्ता
मध्यः काण्डश्च लुप्तस्थितिरिह निगमै रल्पशेषैरभावि ।
प्रज्ञातव्ये सशेषे प्रमितमपि खलु स्यादनाश्वासपात्रं-
तन्निर्णयं कल्पसूत्रप्रभृति कृतधियः शक्यचिन्ता नदुष्येत् ॥ ३७ ॥

आदत्ते ब्रह्मचारी स्वविहितमनसं नस्वयं चित्तितार्थः-

तद्वत्कुर्यात् ग्रहस्थप्रभृतिरपि मुया तत्र मीमांसनंचत् ।

तन्नाशेषैः परोक्त्या स्वचरितचरणं श्रद्धाभानाभिनन्द्यम्

मूलजिज्ञासमानैः स्वयमधिगतये निर्विशंको विचारः ॥ ३८ ॥

स्वीकृत्यानर्थतां तद्विरहमपि विधे रान्यपर्येतराभ्याम् -

पक्षौ पूर्वापरौ ये गरिजगृहु रिह स्वोक्तिबाधादयःस्युः ।

व्युत्पत्त्यादिस्वभावा त्वत उपजनितापातधीकः प्रवृत्तौ

मीमांसाक्षेपतत्त्वीकरणकथनयो न कचिद्व्याहतिः स्यात् ॥ ३९ ॥

स्वाध्यायस्यार्थवत्वा च्छ्रवणमभिदधे धीतवेदस्य भाष्ये

तत्खल्वापातबोधप्रजननशकनव्यक्तिसिद्ध्यैव भाष्यम् ।

नैरर्थक्यन्तु शङ्कास्पद मिह नभवेत्सद्वि रध्यापितानां-

नोचे च्छ्रवणादिप्रयतनकथनं दुस्सहं कस्सहेतं ॥ ४० ॥

प्राञ्चं स्वाध्यायलाभं स्वय मिहतु फलं स्वान्यसिद्धं विहाय

व्यर्था कौमारिलाना मनियतगतिमद्विश्वजिन्यायशंका ।

चिन्तावैधत्वभगे त्ववसरविहतिः स्नानशिष्टयेति मंदं-

स्या त्काल श्रावयित्राद्यवसरवादिति स्थापितं पूर्वमेव ॥ ४१ ॥

अव्युत्पन्नस्य शब्दः कथमिव जनयेत् काश्चिदापातबुद्धि

स्वांगैश्चे तत्र चैवं ग्रह इहतु नकिं सांग इत्यल्पमेतत् ।

स्वांगेष्वपातबोधं सहि सहजनये त्संस्कृतप्रायदेशे-

दृष्टश्चांगोपकार स्तदनुगुण मतस्तद्ग्रहं केचिदूचुः ॥ ४२ ॥

तत्साम्ये त्वर्थचिन्ता क्रमानियतिगतिर्नेक्ष्यतेगांगिवर्गे

दौष्कर्यं यौगपये तत् इह कथमारम्भ इत्यप्यचिन्त्यम् ।

सौकर्ये तारतम्या त्वयमुपनिपतच्छ्रवणादिक्रमाद्वा

स्वेच्छावैचित्र्यतोवा क्रमइति सकलारम्भसम्पूर्तिसिद्धेः ॥ ४३ ॥

सिद्धं साध्यंच धर्मं प्रभवति गदितुं धर्मशब्दोपवार्था

दाप्याध्यादेर्विचारः स्फुरतु निगदितः कृत्स्नचिन्तोद्यमश्च ।

स्वाध्यायत्वाविशेषे स्थितवति निखिलेऽ धीतनानांशचिन्ता

केषांचित्वेकदेशाध्ययन मगतितस्तेतु नात्र प्रसक्ताः ॥ ४४ ॥

धर्मसूत्रे द्वितीये ननु परिपाठित श्रौतनालक्षणार्थः

तेनास्मिन् सिद्धधर्मग्रहणमनुचितं तन्न तल्लक्षणैक्यात् ।

शास्त्रोक्तेष्टाभ्युपायस्सइति खलुसमं लक्षितौ सिद्धसाध्यौ

स्वीकार्यःस्वेष्टसिद्ध्यै यइह सतुभवेत्तस्य तस्मिन्नुपायः ॥ ४५ ॥

आसंसारं प्रसिद्धे भगवति सहसा विभ्यतोपह्वयोक्ते

नेशानः क्षिप्यते किंत्वनुमितिरीति ये भक्ततां भावयन्ति ।

भद्रास्ते भारतादिप्रणिहितमनसां नास्तिकत्वं कुतः स्यात्

नित्यं धर्मं जहुर्ये विचिनुम इहता न्वेदवादान् कुवाचः ॥ ४६ ॥

सद्वाराद्वारवृत्तिद्वितयनियतया वाचकानां प्रवृत्त्या

सर्वश्रुत्यर्थभूतः श्रुतिभिरभिहित स्तस्यचोक्त्या तथाभ्यैः ।

तस्मादोशोवितन्व निजमहिमबलाद्विश्वमेकातपत्रं

प्रख्यातस्सार्वभौमः पशुभिरिव न संवेद्यते मोहनिद्रैः ॥ ४७ ॥

धर्मद्वारा विचार्य निखिलमनुसृतं छत्रिनीत्याथवास्यात्

तात्पर्यारोहिसर्वं प्रथयितुं मजहल्लक्षणेयं समीची ।

आपातसूतिसाम्या दनभिमतपरीहार निलोन्मुखानां

हेयप्रत्यापनार्थं ध्रुवमियमखिलै रत्र निर्धारणीया ॥ ४८ ॥

धर्मादेव प्रयुक्तादिभिदधति सतां धर्मकामार्थमोक्षान्
 नान्यार्थौ काममोक्षौ धनमबहुफलं दोषवर्गान्वितं च ।
 सिद्धानेकाधिकारै र्भृतिऋदयमतस्सेव्यते सावधानै
 रादावेतं निबध्नन्विषयफलयुतं शास्त्रमाविश्वकार ॥ ४९ ॥
 तत्तत्कर्मप्रवाह प्रवहुरचिभिदा तारतम्यानुशोधा
 द्वेदे वात्सल्यभाजि व्यतिपजति चतुर्वर्गचर्योपदेशः ।
 उक्तं मोक्षप्रधाने त्रिकमितरदपि ह्यादितो भारतादौ
 विस्मम्भार्थं तु मुक्ते स्तदितरकथनं कीर्तितं सात्वते च ॥ ५० ॥
 अस्यादौ ग्रन्थराशे विषयइतिमतिः प्रेक्षितृणां स्वतस्स्या
 न्मोवा पूर्वं तदुक्ति र्नेतिरिव नहि सा भाविनीभद्रचर्या ।
 उद्देशोप्यर्थसिद्धिं स्तदुचितवपुषो लक्षणस्य प्रती(णी)तौ
 सत्यं संक्षिप्तदृष्टे र्मतिरवदधती सन्दिदृक्ते शेषम् ॥ ५१ ॥
 आप्तत्वं ग्रन्थकर्तुर्यदि विमतमिह स्वेन किन्तःफलोक्त्या
 तन्निर्धारे ततस्तत्फलमनमिमते निष्फला सेत्यसारम् ।
 सन्देहेपि प्रवृत्तिं (सकलयितु) प्रजनयितु मियं कल्पते विश्वदृष्ट्या
 निश्शकानां निजेष्टं प्रमुखयति ततो धुक्षयेत्संजिघृक्षाम् ॥ ५२ ॥
 सूत्रेस्मिन्नास्ति नीति विषयफलकथामात्रमेवोपजीव्यं
 यत्साम्नां वक्ष्यमाणं तदनुसरणतोऽधीतिरध्यायशेषः ।
 इत्याहुः केचिदेतन्मृदुफल मपि चाधर्मचिन्ताप्यकारो-
 पक्षेष्टात्कल्पनान्येत्यपि परिजगृहुः क्लिष्टगत्यन्तरं तत् ॥ ५३ ॥
 वक्तुं कञ्चित् प्रबन्धं यदि विषयफले तस्य पूर्वं ब्रवीति

स्पष्टः सम्बन्धवर्गः किमिति पुनरिमं वर्णयेत्यवर्णयम् ।
 तत्तत्सम्बन्धवर्गप्रमथनकथनोद्घण्ड वैतण्डिकोक्ति
 व्यामुग्धच्छात्रपण्डभ्रमभिरुगिरा मानुशस्यं नशास्यम् ॥ ५४ ॥
 काम्यं कर्मैव धर्म रसुखजनकतया दुःखहेतुस्त्वधर्मो
 धर्मोऽधर्मश्च न स्यादनुभयजनकं नित्यमित्याहुरेके ।
 मन्दन्तन्नित्यवर्गे प्यनभिमतनिवृत्त्याद्यभीष्टार्थवत्त्वा
 छर्मैवे दुर्निवारे पृथगभिलपनं गोबलीवदवत्स्यात् ॥ ५५ ॥
 ज्ञानं सूत्रे विचार स्तदधिकरणतो निर्णयस्वर्थलभ्य
 श्रिन्तायां सन्प्रयोगो विधिपरिहरणा द्रागसिद्धि व्यनक्ति ।
 धर्मस्येत्यत्र पृष्टी प्रतिपदविहिता यद्यपिस्या तथापि-
 प्रोक्ता कृद्योगजेयं समसनविषयइशावराकृतमन्यत ॥ ५६ ॥
 जिज्ञासां निर्णिनीषां विदुरिह कतिचित्तत्र गम्यो विचार-
 स्तस्यैवारम्भयोगादिह सतु भवतु ज्ञानमिच्छाधिरूढम् ।
 सामान्योक्ति विशेषे प्रकरणवशतो विन्दते स्वांप्रतिष्ठां
 नोचेद्विश्रान्तिरस्याः कथमिह भवतां निर्णयाख्ये विशेषे ॥ ५७ ॥
 रागप्राप्तो विचारो यदि वितथमिदं तद्विधानाय सूत्रम्-
 मैवं विध्यन्तरत्वा नहि तदकरणे पापमत्र प्रकाश्यम् ।
 प्राप्ता रागात्प्रवृत्तिस्त्ववसदनवती पूर्वपक्षोक्त युक्त्या-
 प्रत्यापद्येत सिद्धान्त्यभिहितनयत स्तेष्टहेतुः प्रसिद्धा ॥ ५८ ॥
 सम्यङ्न्यायैः परीष्टिः करणमवगतं लोकतस्तत्त्वबोधे
 नैवास्मिन्विध्यपेक्षा नयाद कथमसो नेष्यते भोजनादौ ।
 रागप्राप्ते हि तस्मिन्नियमयति विधिः प्राङ्मुखत्वादिमात्रं-

तद्वन्मीमांसमाने स्वयमथ नियमः केवलं सन्तु केचित् ॥ ५९ ॥

कृत्येरागं वितन्वन्विधिरपि पुरुषं प्रेरयेत्तत्र काम्ये

रागाभावात्प्रवृत्तो न भवति फलभाक्तेन न प्रत्यवेयात् ।

नित्यस्यादन्यथात्र त्वविधिसमुदिता द्रागतस्संप्रवृत्तौ-

शुद्धां विन्देत बुद्धिं तदभवन् इह प्रत्यवायस्त्वनुक्तः ॥ ६० ॥

स्वेच्छाया हेतुताया मनियतिरिति चेत्तत्र दत्तोत्तरत्वात्-

काचित्क्यात् प्रवृत्त्या ऋतुगमननया त्सन्तति सा न जह्यात् ।

वैधत्व स्थापनेपि ह्यलसजडविधित्यागिनो न प्रवृत्ता

स्तस्मादास्माकदृष्ट्या स्वयमिह यन्तनं तत्क्षमे स्थापनीयम् ॥ ६१ ॥

अध्येतुस्त्वोपयुक्तावगातिरथमनाक्तद्वभुत्सुः प्रवत्स्यन्

संरुद्धः पूर्वयुक्त्या परत इह पुनः प्रस्थितः प्राप्स्यतीति ।

ज्ञात्वात्स्वप्नायिताद्वा किमपि नयविविक्त्याहि तन्नव्यतिस्ते

रागादेव प्रवृत्तिः प्रथममिह विधिप्रेरणाकांक्षिणोपि ॥ ६२ ॥

व्याप्तत्वात्सन्नतायै ग्रहणमिह फलन्तेन चावृत्तिसिद्धिः

वैतुष्यन्यायतस्यात् फलति च नियमोप्यन्यतस्तद्वेदेव ।

वर्णैस्सामर्थ्यवद्भि स्त्रिभिरिति विधयः स्वर्गकामादिनिष्ठा-

स्तंप्राप्तं नैरपेक्ष्यं न तदितर सहं द्रव्यभाव्यौ यथाहि ॥ ६३ ॥

दृष्टार्था संस्क्रियेयं न भवति घटते ह्यन्यथाप्यत्र दृष्टं-

नादृष्टार्थापि वैधप्रकरणविरहे न ह्यसौ स्यात्तदर्थः ।

तस्मात्स्वाध्यायसाध्याध्ययनविधिरसौ सक्तुहोमादिवत्स्यात्-

न स्यादुक्तोत्तरत्वा न कथमितरथाऽध्यापनार्थं नियोज्यम् ॥ ६४ ॥

अध्येतुसंस्क्रियैपाध्ययनमिति किल स्यान्नियोगार्थताया-

तामेव प्रोक्षणादिष्वपि गतिमवदन् केचिदेतन्नवार्तम् ।

भावाथैर्द्रव्यनिष्ठै रतिशय उचितः कर्मभूतेष्वभावे-

तस्मात्स्वाध्यायसंस्कृत्युपसदनगति र्भाष्यकारैरभाषि ॥ ६५ ॥

स्वाध्यायं संस्क्रियार्हं कथमिव कथयेच्छब्दमद्रव्यमिच्छन्-

द्रव्यं संस्कारमर्हं दितिहि नयविदस्तत्र तात्पर्यभेदात् ।

आराध्यप्रीतिरेव ह्यतिशय उदितेनैगमै श्वोदितेषु-

स्वाधीतस्यादसौ तद्विषय इति दशातादृशी संस्क्रियात्र ॥ ६६ ॥

नित्यं चेन्निष्फलं स्याद्भवतितु फलवत्काम्यभावाद नित्यं-

नैवं त्यागेन तादृग्ग्रहण फलवतः प्रत्यवायानुशिष्टेः ।

नैष्फल्यं सर्वथा चेत् कथमिव मतिमांस्तत्र बुद्ध्या प्रयस्ये-

तस्मान्नित्येप्यपूर्वं तदितरदपि वा स्यात्फलं तत्र तत्र ॥ ६७ ॥

दुःखाभावस्सुखं वा तदुभयकरणं तस्य चोपक्रियार्हं-

पुंसः प्रेप्सोः पदस्या त्कथय तदितर त्कार्यमित्थं कथन्ते ।

तत्सिद्ध्या कर्मयोग्यो यदि भवति तथा स्याद्गृहीत्याक्षराणां

वेदानध्यायपूर्वं तदितरयतने शूद्रतादि स्मरन्ति ॥ ६८ ॥

सूत्रात्सन्माननादेरुपगत इह तं कर्तुमिप्रायवाधी-

त्रेधान्योक्तांगतिं चेद्भ्रमयति वरणाधानसाध्यावमर्शः ।

स्पष्टं कर्तर्यकर्तर्यपि हि फलमिदं पूर्वसूत्रप्रसूतं-

संवेदित्रोद्वेयोश्च व्यवहितमपि तद्व्ययते कर्तृगामि ॥ ६९ ॥

निर्णीतं याजयेदित्यपि यजनविधौ तत्परं नीतिविद्भिः-

तत्प्रायाध्यापनोक्तावुपनयनमपि ह्यन्तरंगारुद्धम् ।

तस्मादध्येतुसंस्कृत्युपनयनफलं तत्फलार्थक्रियार्थं-

नोखत्वाचार्यकारणं किमपि फलमिहालौकिकं शक्यशकम् ॥ ७० ॥

शिष्यः किञ्चोपनीतो वरमथगुरवे किन्निमित्तं प्रयच्छे-

दाचार्यत्वं वरश्चेत्युभयमपि फलं कल्पयन् भ्रान्तकल्पः ।

वृत्त्यर्थाध्यापनं च स्मृतिभिरधिगतं कापि नाचार्यकार्य-

नोचेन्नानाप्रकारा विधय इहतथा तत्रतत्रात्रिलास्युः ॥ ७१ ॥

तत्तत्कामोपनीता वुपनयनफलं कर्तृगामीत्युक्तं

सिद्धेन्यत्र प्रधाने गुणफलमुचितं तस्य नाद्यापि सिद्धिः ।

तत्सामान्यात्तदेका श्रयफलजहन स्त्वष्टवर्षोपनीतौ

नित्यं काम्यप्रयोगे घटितमिति पृथक्कालतत्त्वन्नसह्यम् (चिन्त्यं) ॥ ७२ ॥

यन्नित्यं ब्रह्मचारिण्य परमपि कथं तस्य तस्मिन्प्रबोधः

पित्राद्यैः शिक्षितत्वादितितु सममिदं सर्वहानं न चेत्स्यात् ।

संस्कर्तारन्तमीप्से ततउचितमधीयीतचेत्यादिदृष्ट्या

नेत्यन्तत्वावबोधो स्याद्विदितनिगमे प्यष्टवर्षादिमात्रे ॥ ७३ ॥

शिष्यस्य ब्राह्मणत्वप्रभृति तवमते यद्वदाचार्यकार्यं

शिष्योत्कर्षाय तद्व द्विधिरयमिहनस्तादृगाचार्यधर्मः ।

ऋत्विग्यर्मादयोवा कतिकतिविहिता यायजूकायसिद्धौ

तस्माद्योग्योपनीतः सनियमकमधीयति चेत्येव योज्यम् ॥ ७४ ॥

यच्चात्राध्यापयेदित्यभिदधति पदेः स्वेष्टसिद्ध्यनुगुण्यं

तच्चोन्नीतं प्रमादाणि च इहनकिला कर्तृगामित्वमर्थम् ।

विद्यादानाददृष्टं यदपि निजगदुस्तेन नाचार्यकस्या

च्चत्वारश्चाश्रमास्तद्विधिमनुसरतां संप्रदानाभवन्ति ॥ ७५ ॥

आचार्याख्यानिवेशे तदितरवदिहस्मृत्युपात्तनिमित्तं

सिद्धिर्याचानुषंगा नहि किमपि तदुद्देशतः स्याद्विधानं ।

स्नानोत्कर्षस्मृतेश्चेत्यसदुपनिषदि स्मृत्युपात्तक्रमोक्तेः

श्रौताधीत्योरसाम्यं स्मृतिगतमपि चापोह्यतौत्यार्थमूह्यम् ॥ ७६ ॥

आचार्यायेत्यधीति वदसि परमते निनिमित्तां परस्ता

दाचार्यस्थेत्यधीति स्तवकिमु सनिमित्तत्वमभ्येति पूर्वम् ।

भाव्येयं लक्षणांचेत्कथयासि विहतेस्सम्भवात्साजघन्या

भूतेतु ज्यायसीयं तदिह सनियमाध्यापने शब्द एषः ॥ ७७ ॥

धर्मश्चोद्दिश्यतेर्थात्स्वयमिह मुनिना तद्विचारार्थसूत्रे

लक्ष्मादृष्टे रचिन्त्यभ्रममिह नुदता चोदनासूत्रमूचे ।

तत्रत्वार्थं प्रमाणं ततइह नभवेद्वाक्यभेदप्रवृत्ति

मानप्राधान्यपक्षान्तरमपि कतिचिद्वैभवादाश्रयन्ति ॥ ७८ ॥

काञ्चिपित्रादिकल्पं प्रथयति पुरुषं चोदनावुक्तिरर्था

द्वाक्यादेश्चोदकत्वग्रहणमनुचितं शास्त्रसिद्धोज्ज्ञानं च ।

त्याज्योपादेयवर्गजनभजनविध्युन्मुखाज्ञाभ्यनुज्ञा

किम्मीरो वेदराशिः किमिति न विदितश्शासनं विश्वगोप्तुः ॥ ७९ ॥

नित्यत्वादीश्वराज्ञा नभवति निगमः पौरुषेयोन्यथास्या

दित्येतत्क्षुद्रहृद्यं नियतनिजगिरा नित्यमाज्ञाप्रवृत्तेः ।

तन्वन्त्यायादमन्त्रेष्वपि (विविध) हिनिजभिदां विश्वकर्ता विधित्सेत्

आचार्यत्वं च वेदेष्वगणि भगवतः कर्तृता चेतरेषु ॥ ८० ॥

वेदार्थः कार्यरूप स्त्विति जगति मिथः काश्चिदाचष्ट धार्ष्ट्यात्

विध्युद्देशांशमात्रे तदलमिहयतो वक्ष्यते सिद्धभागः ।

शक्तिं संरुद्ध्यशाब्दीं श्रुतिमुनिवचसोः छन्दवृत्तिनिरुद्धा
 व्रीळानाग्रातवृत्तो वितथमिति वदन्वैदिकै रुञ्जनीयः ॥ ८१ ॥
 अत्कार्यं तद्धि सर्वं निगमविषय इत्येतदव्याप्तिदुष्यं
 योवेदार्थस्सकार्यात्मक इतिच तथा तत्रतत्रातिचारात् ।
 उद्देश्यादेर्विभागे बहुरिहविहति दर्शितावाक्यविद्धिः
 किंचास्मिन्नर्थशब्द स्यजनभजनयोः स्यादयुक्ति विचित्रा ॥ ८२ ॥
 निष्कृष्टं चोदनार्थं यद्विनियमयति स्पष्टमेतन्नपाठ्यं
 तस्माद्धर्मस्वरूप प्रभृतिकथनतः सार्थकं सूत्रमेतत् ।
 प्रामाण्यं कार्यशेषं प्रथयति यदि तत्प्रापितार्थं परस्ता
 दप्रामाण्यन्तुसिद्धे वदति यदितदप्युत्तरत्रोपरोध्यम् ॥ ८३ ॥
 व्याकुर्वन्तिक्रियाप्रेरकमिहवचनं चोदनायुक्तिवेद्यं
 तस्या नाम्नायसाम्या ज्ञियतमिदं मतिव्यापि धर्मस्य लक्ष्म ।
 मैवं वेदत्वयोगे सति खलु पुरुषप्रेरकं वाक्यमेत
 द्वेदोक्तार्थतु धर्मे कथय कथमतिव्याप्ति रव्यापनंवा ॥ ८४ ॥
 यश्चा हिंसादिधर्म इश्रुतिभिरभिहितः ससोपिताभिः प्रतीतः
 स्याद्धर्मो बाह्यतंत्रैः स्तदवगतिरवस्थाप्यते निष्फलेति ।
 स्वाध्यायाधीतिसिद्ध प्रहणफलधिया धर्मसिद्धिर्नियाम्या
 तस्माद्वैद्वागमायै रिहतदवगतिर्गोपनिर्मन्थ्यवत्स्यात् ॥ ८५ ॥
 धर्मो धर्मश्चलक्ष्यौ समुपनिपततः श्रोदनालक्षणोक्त्या
 तत्राधर्माद्विभागं प्रकटयितुमसा वर्थशब्दः प्रयुक्तः ।
 अर्थ्यत्वादर्थभावा दभिमतफलनिष्पादकत्वाच्चतस्मि
 नर्थत्वं भातिकेचि द्विदुरभिचरणाक्षेपकं त्वर्थशब्दम् ॥ ८६ ॥

नन्नातृव्यस्य हिंसा मरण मभिमतं मारणं श्येनपूर्व-
 तच्चाभीष्टाभ्युपाय इश्रुतिविहित इति क्वार्थशब्दोत्र सार्थः ।
 सत्यं हिंसा पशूनां सुहिततममतस्सा चिकित्सोपमास्या -
 नैवंशत्रो रतः स्तद्धनननिरसने सार्थको ह्यर्थशब्दः ॥ ८७ ॥
 धर्मे वेदः प्रमाणं तदितरदपिवा नोभयंबोभयवे-
 त्येवंसन्देहडोळाविहरण विहितानेकदिक्प्रसृतान् ।
 जिज्ञासून्वेद एवेत्यवश्रुतिनियतावस्थितीन् कल्पयिष्यं-
 श्चक्रं सूत्रं तृतीयं चतुलमतिदशावारणारम्भणार्थम् ॥ ८८ ॥
 अत्रायोगान्ययोगौ प्रशमयितुमियं चोदनामानतोक्ति-
 स्सत्सूत्रादौ स्फुटं तत्समसनविषयक्षेपणीयक्रमेण ।
 अध्यायस्थाप्यसिद्धयै प्रथममभिदधे तन्निमित्तेपरीष्टिः
 कर्तव्यानेति वास्यादिह विनिगमना सूत्रकृत्काकुभेदात् ॥ ८९ ॥
 मानंधर्मे नचिन्त्यं दुरपलपतयेत्युत्थितस्यास्तिकस्य
 प्रज्ञाचोरप्रसूतभ्रमपरिहृतये चिन्त्यमित्युत्तरं स्यात् ।
 चिन्त्येथास्मिन् प्रयुक्तैः प्रथनकथनतस्तत्परीष्टि निषेद्ध्या
 लेकोक्तिस्सापि यस्मादकरणमिषतस्तत्परीष्टि करोति ॥ ९० ॥
 सामान्या नप्रमाणं क्षममपलपितुं स्वोक्तिवाधादिदोषा
 तत्सिद्धिश्च प्रमाणा त्वपरघटनतो नानवस्थाद्यतः स्यात् ।
 धर्मेमानन्तु चिन्त्यं प्रथितमपि बहिर्वादसंक्षोभशान्त्यै
 नोचेन्नास्तिक्यनिष्ठैः प्रमितिपथजुषा मत्र पार्णिग्रहस्यात् ॥ ९१ ॥
 वेदोधर्मे निमित्तं स्वयमपि भविता तद्विधाना तथापि
 प्रामाण्यं हिप्रसाध्यं प्रथमसमुदिते लक्षणे पादभेदैः ।
 तस्माद्धर्मप्रमायां करणमिति धिया तन्निमित्तत्वमुक्तं
 ३

भक्त्याचोक्तिः प्रशंसितं प्रथयति महतीं मुख्यभाधानुरूपाम् ॥ ९२ ॥
 धर्मस्तत्तत्क्रियादिश्रुतमिदमिह स्वत्वस्मदाद्यक्षेप्यं
 तस्माच्छास्त्रैकमानस्सकथमिति यदि स्थूलमेतच्छलत्वात् ।
 धर्माख्यानं क्रियादौ धृतिजनकतया साच नाध्यक्षवेद्या
 दुर्दर्शार्थोपदेशान्निगमसफलता तेनसत्सूत्रसाद्वया ॥ ९३ ॥
 धर्मे प्रत्यक्षतोक्तिर्भवतिच सुगमासिद्धसाध्यानुवृत्ता
 सत्सूत्रं साध्यमात्रप्रवणमितिच ते कल्पना निष्प्रमाणा ।
 ज्ञानं तस्योपदेशस्त्वितिच सममिदं द्विप्रकारेपि धर्मे
 सर्वं तात्पर्यवृत्त्या सुवाटितमिह नः पश्यतां वृत्तिकारम् ॥ ९४ ॥
 धर्मे जिज्ञासमाने भवभृति करणायत्तबोधे प्रसिद्धे
 तस्याध्यक्षरसनेति प्रथयितुमुदितं लौकिकाध्यक्षलक्षम् ।
 नोचेत्पश्यत्यचक्षुःप्रभृतिबहुविध श्रुत्यनीकावमर्दे
 र्लुण्टाकी हन्त लोकायतगतिरघृणा रुद्ध्यतां चोदनाभ्यः ॥ ९५ ॥
 आत्मा देहाक्षबुद्धिप्रभृतिसमधिको धर्मचिन्ताधिकृत्यै
 निर्द्धार्य स्वव्यथाचेत् सुरगुरुसमयस्वैरजल्पास्वदेरन् ।
 इत्थं निश्चित्य सूत्रे व्यधिकरणविभक्त्यादिभिस्तत्तदर्थं
 व्यावृत्तो धर्मकर्ता तदुचितफलभुक्सूचितः सूत्रकारैः ॥ ९६ ॥
 अन्यैरात्मावसाये भवति विफलता तत्र वेदान्तवाचां
 नोचेद्देहादितोन्यस्सकथमिहमत श्रूयतां सावधानम् ।
 यद्यन्यैरस्य बोधो भवतु विशदतावातिराम्नायवाक्यै
 स्तैरेवास्यावसाये परमिहकथितस्तर्कतोनुग्रहस्यात् ॥ ९७ ॥
 पाठेचार्थेच भेदं विदधति कतिचिद्वृत्तिकारानुशिष्टाः

स्यादत्रातिप्रसक्तिः कइहनिपुण इत्येतदप्यत्रचिन्त्यम् ।
 प्रख्यातो वृत्तिकारो मुनिरनूतमसौ व्याचकारेति मन्दम्
 बोधेसत्यान्यपर्यं वचचिदितितु मतिर्मत्सरातङ्कमुक्ता ॥ ९८ ॥
 पाठादत्रौपवर्षादनुपचितफलाद्यन्यथा पाठकलसि
 रस्वच्छन्दस्वात्तसारो विषयविषयिवत्संप्रयोगोक्तिरभ्यः ।
 यद्वत्तं पूर्ववाक्ये नपठितमथच न्यासितद्वत्तमन्यत्
 पाठश्चार्थो नभेतुंक्षमइति विदुषां वृत्तिकारोनुवर्त्यः ॥ ९९ ॥
 वृत्तौ पट्टचेतप्रमाणान्यगणिषत नसा मानसंख्या ततस्स्या
 त्यक्तं पट्टं कैश्चिद्व्यवतिच फालिनी गोबलीवर्दनीतिः ।
 धर्मे मानान्तराणां गतिमिहनुदतो नात्र संख्याभिसन्धि
 र्मानानि त्रीणिशोध्यान्यमनुतच मनुः प्रेप्सतां धर्मसिद्धिम् ॥ १०० ॥
 प्रत्यक्षादिर्नहेतुर्जिनसुगतमुखैः कल्पितानां कथानां
 मित्येतत्सिद्धमत्र श्रुतिरपि नहि तन्मूलमूखं विरोधात् ।
 इत्यप्येतद्विरोधाधिकरणविदितं तेन मोहादिरन्यै
 रन्यैर्बाधोपरोधौ ननु निगमगिरामित्युपक्रान्तसिद्धिः ॥ १०१ ॥
 नन्वेवं कापि रामायण परिपठिता युक्तय षट्कथंस्तु
 र्मन्वादेस्त्रिववादोऽप्यथ भवतु परं न्यूनसंख्यानिवृत्त्यै ।
 मैवं तत्तद्विशेषैः पृथगनुपठितै रर्थवैशद्यसिद्धौ
 मानैस्तत्तद्विशेषा स्सह परिपठिता स्सन्तु तत्रान्यथावा ॥ १०२ ॥
 प्रत्यक्षं साङ्ख्यबौद्धप्रभृतिभिर्दितं भावनोत्थं नवित्रा
 स्संस्काराणां प्रकर्षं स्मृतिमुपजन्त्येदृष्टमात्रे प्रकृष्टां ।
 तस्माद्धर्मे निमित्तं भवति नसुगताद्यागमक्षितमूलः

श्रद्धेयाचोदनैवेत्यवधृति रियमित्यत्र तात्पर्यसिद्धम् ॥ १०३ ॥

प्रत्यक्षादिप्रमाणं स्वविषयनियतं दर्शयन्सूत्रकारः

प्रत्याचष्ट प्रवृत्तान् प्रमितिपरिभवे विश्वलुण्टाकवादान् ।

पश्यन्तो वृत्तिमार्षी ततइह शबरस्वामिमुख्यास्सर्माचीम्

चिन्ताव्याघातभीता श्रिदचिदनुगतां सत्यतां साधयन्ति ॥ १०४ ॥

प्रत्यक्षप्रत्यपेक्षान्वयतदितरयो रत्र भङ्गात्तदुत्थं

मानं नात्रानुमानं तदपिविहिततो वाक्यमत्राप्रमाणं ।

इत्याशंकां निरोद्धुं परमिह विदधे सूत्रमौपत्तिकार्यं

कर्ता शारीरकस्य स्वगुरुरपि वदत्येतदित्याह भक्त्या ॥ १०५ ॥

निर्वाधास्सन्तिबोधाः कतिकति जगति त्यक्तदोषप्रसंगा

दोषोपेतेपि धर्मिप्रभृतिषु नियतःस्थापितस्सत्यभावः ।

तस्मादौत्सर्गिकत्व म्मुनिरमत धियां मानभावस्य युक्त्या

वेदोपन्नेपि नित्येश्वरमतिनियतो दोषहान्यैव तस्यात् ॥ १०६ ॥

पाणिन्यादिप्रवाहैरसदितरतया स्थापितश्शब्दराशि

शब्दस्येत्युद्धृतीतो नखलु सहजसम्बन्धशाली तदन्यः ।

गात्रीगोण्यादिशब्दास्वलसजलमुखै रर्भकालापनीत्या

कीर्यन्ते तत्तदर्थेष्विति नखलु तत स्तत्र तच्छक्तिसिद्धिः ॥ १०७ ॥

बन्धश्चेद्वन्धशून्यः कथमिव घटये द्वन्धवत्त्वेऽनवस्था

मैवं सम्बन्धमात्रस्थितिमपलपत स्वोक्तिवाधादिदोषात् ।

इष्टश्चेद्दूषकत्वप्रभृतिरपि मृषासिद्धमिष्टं परेषां

दृष्टः कल्प्यश्श्रुतोवा नतदपलपितुं शक्यते संप्रयोगः ॥ १०८ ॥

वेदे तच्चोदितेच त्यजदुपधि महालोकसंगृह्यमाणे

मानवं धर्मतुच स्थितमपि कुरुतां नाम नित्यं तथापि ।

एतस्येत्येतदित्यं हितमहितमिदं त्वेवमित्यादिबोध

स्तत्तद्वेदोपदेशप्रभव इति वदत्यत्र तस्यादिशब्दः ॥ १०९ ॥

नित्यप्रत्यक्षसिद्धं निगममितरदप्याह चेद्विश्वकर्ता

स्मर्तृत्वं तस्य नस्या त्वच्चिदितरसमं तद्विरांच स्मृतीनाम् ।

माभूदेतत्तथापि स्मरतिरिहभवे क्षेत्रसस्यादि नीत्या

वेदार्थव्यञ्जकत्वा तस्मृतिरितिचवच स्तेनसंजाघटीति ॥ ११० ॥

किञ्चाग्नाया नभिन्नत्रमनियमतयाऽद्वयापयेच्छात्रपूर्वं

गीतादिग्रन्थराशि क्रमविघटनया तत्रतत्र प्रयुङ्क्ते ।

तस्माद्विष्णुस्मृतिर्या तदितरदपि यन्नित्यसर्वज्ञ शास्त्रम्

प्रख्यातं भारतादौ भवति तदखिलं वेदराशेर्विभक्तम् ॥ १११ ॥

सन्दर्भो यस्त्वपूर्वः स्मृतिरिव कविभिः कल्प्यते सावधाने

नित्यं सर्वज्ञबुद्धौ निहितवपुरसौ नैगमात्कोविशेषः ।

सत्यं पुंसां विशेषा दुपनमति भिदा तत्र मानेतरात्मा

निर्वाधेवेतराभ्यां भवतिकवयतां कर्तृभावोपि कश्चित् ॥ ११२ ॥

बुद्धान्तौ कणादः कपिलइति यथाकाम मुष्ट्यमाणा

स्सर्वज्ञ स्सन्त्यनेके कलितमपि च तैस्संगृहीतं ततः किं ।

वेदादित्यप्रकाशप्रतिहतगतिभि र्दृष्टिभिस्तादृशानां

धर्माधर्मव्यवस्था दुरधिगमतमा दोषमालाविलाभिः ॥ ११३ ॥

प्रत्यक्षादन्यदेव स्मृतिजनकतया वर्णयन्तोनुमानं-

तस्माच्छास्त्रं विभक्तं नकथ मकथयन् बाधनाक्षेपसाम्यात् ।

प्रत्यक्षेप्यप्रमाणं त्ववधृतिविरहा निर्विकल्पं वदन्त

शशास्त्रेप्येवं जजल्पुस्त्वहृदयविहतं तत्त्वतो न्यैश्वर्यम् ॥ ११४ ॥

वश्याकृष्टयादिषट्कप्रतिष्ठातिलपन प्रस्तरस्फोटनायं

दृष्टं जैनादिशास्त्रेष्विति कुहकपथः क्षुद्रविस्मययोग्यः ।

बाधे दोषे च दृष्टे बलिशवदनवर्त्यामिपन्याय विद्धि

मन्वाद्यतोपदेश प्रणिहितमतिभि स्तेषु वाचापि नार्चा ॥ ११९ ॥

त्यक्तानां वेदनिष्ठैरगति परवतां त्यागडम्भास्थितानां

मूढानां क्षुद्रतर्कैर् मुनिसमघटिकाभोजनौत्सुक्यभाजाम् ।

तत्तद्वाद्यागमेषु भ्रमदनुगधियां भण्डसम्मोहितानां

स्वैराचारार्थिनां च स्वकहृदय विसंवादशारः प्रवेशः ॥ ११६ ॥

पापण्डवप्रसिद्धिश्चतुरुदधिपरिष्कारवत्यां प्रथिव्यां

पापानां षण्डमन्यं मतमखिलपरिभ्रष्टमाविष्करोति ।

प्रत्यन्तक्षुद्रभाषा विहितनियताशेषवृत्त्यर्हमेत

त्तत्प्रत्यर्थिस्वभाव श्रुतिपरिषदवध्वस्तमस्तम्प्रयाति ॥ ११७ ॥

साधूनां त्राणमिच्छुस्तदहितदमने दत्तदृष्टिर्मुकुन्दो

मायानिष्पन्नदैत्यप्रमुख कुहनया मोहयामास पापान् ।

निश्चयादृष्ट्यैव शास्त्राण्यपि कतिचिदसौ निर्ममे निर्ममेभ्य

स्वाचष्टानन्यशेषश्रुतिनिकरशिरस्सारसंग्राहकाणि ॥ ११८ ॥

बोधे बोदोदितानां भवति विफलता सिद्धिरस्त्यन्यतश्चे

न्नैषफल्यं वेदवाचां दिनकरकिरणैर् दर्शिते किंप्रदीपैः ।

तस्माद्बोधोपलम्भव्यपनयनवच स्सार्थकं वेदवेद्ये

द्वेधा बाह्यान्प्रवृत्तान्दमयितुमनस स्संग्रहोद्येयसारः ॥ ११९ ॥

नित्ये वेदे नवक्तुर्गुणइति सकथम्मानमित्यप्युक्तं

वक्तुस्सत्वेहि वाचामपवदनमिया तद्गुणोन्वेषणीयः ।

नित्यज्ञानं च हेतोर्नभवति गुणतस्स्वीकृतं तच्चमानं

तादृग्विज्ञानमात्मन्यवितथविषयं वर्णितं क्वापि बोधे ॥ १२० ॥

चित्रादीनां समस्तौ नभवति पशुवृष्ट्याद्यभीष्टं नियत्या

स्वर्गादेः काकथास्यादिति किल कलयन्त्यत्र लोकायतस्थाः ।

दृष्टोपाये फलानामनियतिवदिहाप्यस्तु किन्नस्ततः स्या

द्धर्माणां कर्मकर्तृप्रभृतिविगुणता तत्फलानाप्तिहेतुः ॥ १२१ ॥

यागस्वर्गादिमद्ध्ये यदि भवति किमप्यास्तिकानामपूर्वं

चित्रापश्वादिमद्ध्ये नतदिह घटते तत्क्षणोत्पत्तियोगात् ।

नोखल्वन्यत्र देहे परमिह पशुवृष्ट्यादिलाभाय यत्नो

बाधेचैवं समस्ता श्रुतिरनृतवच स्तन्न बाधव्यपोहात् ॥ १२२ ॥

सद्यस्सिद्धि र्यदास्यादिह नखलु तदा बाधशंकावकशो

वित्रैस्सिद्धौ विळम्बः कृषिवदिहभवे दन्यथातिप्रसंगात् ।

तेनैवापूर्वं मन्तर्भवति नरपतिप्रीणनन्यायदृष्ट्या

वैगुण्यार्थे विळम्बे विहितविहतता शेषमप्येवमूह्यम् ॥ १२३ ॥

नानाभूतैर्निजांगैः क्रमसमुपनतै रंगिसिद्धावपूर्वं

तत्तन्निष्पादनीयं करणसमुदया त्पूर्वमेवाभ्युपेत्यं ।

भोगश्चित्रादिसाध्यो बहुदिवससमासादनीयश्च मध्ये

त्यक्त्वाऽपूर्वं नसिद्ध्येदपि च सुनियता दृष्टहेतूपनीतिः ॥ १२४ ॥

प्राग्वांचैतन्यकृत्यं श्रवण [प्लवन] मभिदधे सत्रचर्या पशूना

मन्योपिह्यर्थवादप्रभृतिषु विहता स्तत्कथ म्मानतेत्यम् ।

व्याघातो यत्रदृष्ट श्रुतिषु बहुविध स्तत्रचासोक्तनीत्या-

मुख्यादन्यत्रवृत्तेः प्रमितिकरणता स्थापनीया यथार्हं ॥ १२५ ॥

यस्मिन्मूलप्रमाणं नभवति नभवेत्तत्रशब्दः प्रमाणं

धर्मेमानं च नान्यत्तदइह वचसो मानता मानशून्या ।

इत्युत्प्रेक्षाविलानां क्षम इहतुपरं मूलदोषव्यपोह

स्तोयनिर्द्धारणीय स्त्रिभिरधिकरणैर्दुस्तैरुत्तरत्र ॥ १२६ ॥

एकःसर्वेन्द्रियाणां विषयमनुभवन् बुद्धितश्चातिरिक्त

स्तस्मिन् भाति हस्ताद्यपघनगणतोप्यर्थतस्तुल्यनीत्या ।

तस्मात्स्वर्गादि दृष्टेतरदपिहि फलं देहभेदात्सभोक्ता

बाधेचैवं विभूते भवति फलवती चोदनातीन्द्रियार्था ॥ १२७ ॥

स्वप्नेदेहान्तरेणाप्यनुभवति सुखाद्येष पश्चात्तुजाग्रत्

स्वाप्नेदेहेव्यतीते स्मरतिकिमपि तच्छैशवादौ च तद्वत् ।

नानाभूतेषु पाणिप्रभृतिषु च परामृश्यतेऽसावभिन्न

स्तद्वन्नानाशरीरो युगपद युगपच्चैष भुङ्क्ते फलानि ॥ १२८ ॥

नज्ञानं बाह्यशून्यं किमपि परमातिप्रत्ययात्स्वप्रवृत्ते

नज्ञेयं स्वप्रकाशं प्रकटतदितरावस्थयोस्तस्यतत्वात् ।

नज्ञाता चेतस्स्याद्बहुविषयिगणप्राह्यधीस्तोमवत्त्वा

त्रिभ्यस्सिद्धे त्रिकेस्मिन्नवहित मतिभिर्भाव्यमित्यत्र भावः ॥ १२९ ॥

नस्याद्धर्मः क्रिया तद्विहित मितरवन्नाप्यधर्मो निषिद्धम्

तस्मादेवेति यावज्जिगदिषति मुथातन्तनासीरवीरः ।

तावद्बुधकम्प कौतस्कुतमहितमहामोहमातंगयूथ

क्रीडासंहार सिंहीरव इहनिगम स्वार्थरोधं रुणाद्धि ॥ १३० ॥

यस्यासिद्धं निषेध्यं कथमनुमिनुयात्तादृशस्तन्निषेधं

सिद्धंवा यस्यमानैस्सचनिरुपाधिकं नक्षमस्तन्निषेद्धम् ।

साद्धयमानैस्त्राद्धयं किमपि यदितदा सिद्धसाद्धयत्वं दोषो

यश्चाप्रत्यक्षमात्रं नसदितिकथयेत्स्वेष्टभंगात्सभग्नः ॥ १३१ ॥

नित्यं विज्ञानमेकं क्षणामिदुरमुतास्थायशेषंविमृद्न

स्वव्याघातादि दोषैरपहृतविषयो दोषतैषां त्वखण्ड्या ।

मर्यादा स्वापरावा नस्वलुनियमये तादृशै र्थासिद्धिं

मूलच्छिद्रादकल्लसौ मुखरितपटहो मोहमूर्धाभिषिक्तः ॥ १३२ ॥

प्रत्यक्षशब्दराशि र्भक्तिरपिहि ततो दृश्यते नात्रबाधः

कलतिश्चातिप्रसक्त्यै कथमिह विमुखी मानताजानतां वः ।

लिङ्गं व्याप्तिस्तदुत्थानुमिति रपि तथा तेन चेष्टास्तवेष्टाः

तस्मादेकं प्रमाणं परिगणितव्रतो कृष्टपच्यन्ततो न्यत् ॥ १३३ ॥

किञ्चित्सूत्रे प्रमाणं किल नियमयता किञ्चिदिष्टं ह्यमानं

मानामानव्यवस्थालयज इहविविधाः प्रापिता स्तेनहानम् ।

निर्वाधैव प्रमेयव्यवगमितमिदं तेन तत्त्वानुभूतौ

माने प्राप्तेनुभूतिः प्रमितिरिति वदन्त्यप्रमादूर(भू)र्भाताः ॥ १३४ ॥

वेदस्यार्थानुभूति प्रजननशकन स्थापने किंफलं स्यात्

किंवाबुद्धार्हदायैः परुषमभिहितं प्रत्युतेष्टं हि शिष्टं ।

मन्वानः पीतशंख भ्रममनुभवनं तद्वयवच्छेदसिद्धौ

विन्यस्य न्भेदकोक्तिं विहरतु विमतव्यूहभेदे वियातः ॥ १३५ ॥

आपातादन्यथाधी रखिलहृदयसंवादिनी येत्र रुष्टा

स्तेपिच्छायाभिन्नास्वामातिपतितुमिमां कुत्रचि नक्षमन्ते ।

तस्मात्प्रथमैव तत्तद्वयवहरणमिति स्थापयन्तस्त्रिवहान्ये

प्रध्यायन्तो लघुत्वं गुरुमतकथकाः प्राणिता देशिकैर्नः ॥ १३६ ॥

शब्दस्यार्थेन बन्ध स्सहज इति वचोमात्रमत्र प्रसक्तम्

साकांक्षेह्यत्र शब्दाधिकरणमुदितं नित्यताप्यैपदानां ।

वर्णस्थैर्योक्तिपक्षे त्रितयविफलते स्तः पदस्थैर्यपक्षे

सूत्राणां योजनं च स्वरसगति भवत्पक्षवन्नातिस्वेदः ॥ १३७ ॥

व्युत्पत्तिर्वाच्यवर्गे ह्यतिविषमतमा जातियोगा निरूढा
 शिक्षेयं वाचकेपि प्रथयितुमुचिता शीलितन्याय वृत्तैः ।
 किंचोदात्तादिभेदा अपि विलयभृतो वाचकेषूपयुक्ता
 स्तादृक्त्वेनैव तेषां यद्विनियमवच स्तद्वदत्रेति भाव्यम् ॥ १३८ ॥
 वर्णा नित्या यदिस्यु स्तदपि भवति किं मानता नास्तवाक्ये
 तेचानित्याभवेयुः क्रमवदथच सा किन्ननिर्दोषवाचि ।
 वेदप्रामाण्यसिद्ध्यै तदिह वत मुथावर्णनित्यत्वकलृप्ति
 वेदानित्यत्वशंकां प्रजनयति पदानित्यतातो निषेद्ध्या ॥ १३९ ॥
 शब्दस्पर्शादिहीना त्रिगुणजलनिधे रूर्भिजालैकदेशे
 श्रोत्रादिग्राह्यतत्त द्रुणगणघटित श्रावितोभूतवर्गः ।
 शब्दस्याकाशनाशे लयइतिकतिचि त्प्रत्यभिज्ञानुरोधा
 चैरप्यास्थायि नित्या पदानियति रसौ वर्णसाजात्ययुक्ता ॥ १४० ॥
 वर्णैर्म्यःकापि वर्णान्तरजनिवचसा मन्यथासिद्धिरस्तु
 प्रत्यक्षत्वन्यतुल्यं प्रथयति जननं तच्चनात्राप्रमाणम् ।
 सूक्ष्मापश्यन्त्यसौ वाक्क्रमसमुदयनात् मद्ध्यमा वैखरीति
 प्राप्ताभेदं विचित्राकृतिरुदयति तत्सुस्थितं वर्णजन्म ॥ १४१ ॥
 एकाक्षप्राह्यवर्गे सहकृतिनियमो भाति निम्बत्वगादौ
 तद्व द्वर्णप्रभेद प्रतिनियतमरुद्धेद इत्यप्यपास्तं ।
 व्यक्तिनिम्बत्वगादेर्नभवति परमुद्भूतिमात्रोपयोगा
 तादृक्चेद्व्यक्तिहेतु नैकथमिहभवे दन्यथातिप्रसंगः ॥ १४२ ॥
 गन्धादौ प्रत्यभिज्ञाभवति नचतथा तत्र नित्यत्वमिष्टम्
 सादृश्यात्तत्प्रकलृप्ति स्समगतिरुभयो रागृहीतिर्नचेत्स्यात् ।
 व्यक्त्यानन्त्यं च दृष्टं सममिदमुभयो र्लाघवोक्तिश्च लब्धी
 तस्माद्वैयात्यमात्रा द्रयमुपनिहितो वर्णनित्यत्ववादः ॥ १४३ ॥

नित्यशब्दो यदीष्ट स्सकथमभिमतो दृश्यमानातिरिक्तः
 प्रत्यक्षे शब्दवर्गे ध्वनिभिरपि परं तादृशव्यक्तिरस्तु ।
 अश्रद्धेयात्र वैयाकरणसरणिरित्यर्थ मर्थापयद्भिः
 नित्यत्वं वर्णनिष्ठं भवतुच कथितं लाघवं लक्षयद्भिः ॥ १४४ ॥
 वायोरेके विकारं कतिचनजगदु स्पर्शभाजां चतुर्णां
 पञ्चानां केचिदूचुः कतिचिदभिदधुः पंचमस्यैव धर्मम् ।
 नित्यं तत्रापि केचिज्जनिलयभिदुरं शब्दमन्ये परेतु
 द्रव्यं वर्णाख्य मेतद्गतफलमखिलं शब्दमानत्वसिद्धौ ॥ १४५ ॥
 कृत्वा रूपाणि नामान्यपिच वितनुते नाथइत्यागमोक्त्या
 नानित्यत्वं पदानां पुनरपिहि यथापूर्वमेव प्रयुङ्क्ते ।
 बाह्यक्षेपाय सूत्रैरिह कथयतुवा वर्णनित्यत्वमान्नः
 क्लृप्तं तद्वैभवात्स्या न्नकथ मितरथा नैगमानां प्रकोपः ॥ १४६ ॥
 उत्पत्यैव क्रमाप्तिं कतिचिदकथय न्बोधके वर्णवर्गे
 व्यक्त्यैकेन्येतु तत्तद्वचवहृतिक्कदमिप्रायभेदा द्वदन्ति ।
 युक्तं तद्यौगपद्यं नकथमपि तत स्संस्क्रियाजालजन्य
 स्मृत्यारूढेषु वर्णेष्ववगतिकरणं कल्प्यमेकं यथार्हं ॥ १४७ ॥
 वर्णान्यः कोपि वैयाकरणनिगदितः स्फोटसंज्ञस्तु शब्दो
 न प्रत्यक्षो नकल्प्यो नच वचनमितो नान्यतोपि प्रसिद्धः ।
 वर्णपूक्तेषु बोधे भजतिहि कलहः स्फोटबोधेपि साम्यं
 शब्दव्युत्पत्तिसिद्धौ नच भवति मुथा स्फोटसिद्ध्यैव योगः ॥ १४८ ॥
 वाक्यस्फोटोवक्लृप्तः प्रतिफणिति पदस्फोटनीत्यानिरस्तो
 वाक्ये तद्गोचरेवा कथमपिहि न निर्भागता जाघटीति ।
 यद्वेदांगप्रयुक्तिप्रभृति तदपिहि त्वन्मते दुर्घटंस्या
 च्छब्दादर्थो विभातीत्यपि समुदितधीमूलकत्ववादः ॥ १४९ ॥

शुद्धे सिद्धान्तसूत्रे फलवति न तथा वर्णपक्षोक्तबाधौ
 पक्षाणां च त्रिकालप्रभवमतिभुवां काचिकित्सेति चेन्न ।
 छद्मप्रक्षोभणीयच्छलगातिरमुं (रघु)ना शिक्षितश्चात्रगुप्त्यै
 दुष्टोपन्यासतन्निस्तरणकथनतः स्तादृशान्योपरोधात् ॥१९०॥
 दृष्टौ तद्वैकल्याद्यकृतकफणितौ पूर्वपक्षोक्तिभंगौ
 तत्र स्वाध्यायपाठः फलमितितु नसदृष्टहानादिदोषात् ।
 सूत्रेऽप्येषैव रीतिर्भवति फलवती नान्यथातिप्रसंगात्
 कः पूर्वः कश्च पक्षः पर इति नियमः स्वारसिक्या प्रवृत्त्या ॥१९१॥
 वाक्याद्वाक्यार्थबुद्धौ बहुविधकुहकक्षोभतो बाधितायां
 तत्प्रत्यापत्तिसिद्धौ परमिह मुनिना न्यासि वाक्याधिकारः ।
 दृष्टापह्न्ययोगादृढतरविदिताकार्यतो हेतुसिद्धौ
 दन्तादन्तिप्रयासः पुनरिह विदुषां दर्पसंघर्ष तन्तः ॥१९२॥
 वाक्यादज्ञातयोगा दविदितकथनेतिप्रसंगप्रसंगो
 मैवं व्युत्पन्नशब्दस्तबकमहिमतः स्तत्तदर्थोपलब्धेः ।
 सम्बन्धस्याद्गृहीतः कथमपि ननुवा तत्तदर्थैः पदानां
 वाक्यं वाक्यार्थयुक्तं ननु विदितचरं काव्यकल्प्यादिदृष्टेः ॥१९३॥
 यद्वाक्यं गोपदादिव्यतिकरितं मिदं वक्ति गोत्वादिमद्भि
 र्युक्तान्वाक्यार्थभेदानिति सक्कदखिलव्यापिसम्बन्धयोगात् ।
 वाक्यं वाक्यार्थबाधे प्रभवति तदिहातिप्रसंगो न शक्यः
 पुंवाक्येऽप्येवमेव स्थितिरिति न ततो वेदवाचां विशेषः ॥१९४॥
 वाक्यं नान्यत्प्रतीमः किमपि पदसमाहारतः स्तान्यमानं
 वाक्यस्यार्थः पदार्था दनधिकइति नापूर्वरूपोपपत्तेः ।
 अन्योन्योपक्रियादि प्रणिधिमाति पदान्येव वाक्यं भवेयु

वैक्यार्थत्वं पदार्थेष्वपि भवति मिथ शिष्टरूपातिरेकात् ॥१९५॥
 वाक्यश्चेदप्रमाणं निखिलमभिलषे न्यास्य वादाधिकारः
 किंचिच्चेन्मानमिष्टं तदितरदपिते तादृशं किन्मानं
 एतद्योवानमानं व्यपदिशति सचाबाधतोमानमिच्छे
 तस्मा दाम्नायवाक्यै रकलुषधिषणोत्पात्ति रक्षोभर्णाया ॥१९६॥
 वाक्याद्वाक्यार्थबुद्धिर्न घटतइति यद्वाक्यमुक्तं भवद्भि
 स्तच्चेत्स्वार्थप्रतीतिजनयति जनयेत्तद्वदन्यच्च वाक्यम् ।
 नोचेद्भंगस्त्वदुक्तयानकथमपि भवेदस्मदिष्टस्य तस्मा
 दप्राप्ते वेदवाक्यान्यपि निजविषये मानतां नव्यतीयुः ॥१९७॥
 स्वव्याघातप्रसक्तौ स्वपरघटकवद्भावनं भ्रान्तकृत्यं
 मूर्खाणां पण्डितानामपि नहि विहतं वाक्यमिष्टप्रतीत्यै ।
 दृष्टं बोधं पदाद्यै रपलपितुमवश्यायकल्पांश्च कल्पा
 नल्पप्रज्ञाभिनन्द्यानभिदधतु ततः स्स्वोक्तिरेवापकृत्ता ॥१९८॥
 कर्तृप्रत्यायकास्यु इश्रुतिषु सुविदिताः काठकाद्यास्समाख्या
 स्तेनेमाः पौरुषेयास्तदिहकुशलिनी विप्रलिप्सादि शंका ।
 मैवं शारीरकोक्तां सरणिमवयतां नित्यसिद्धेषु वेदे
 ष्वाविष्कारेऽधिकारात् कतिचनपुरुषाः कर्तृनिर्देश मापुः ॥१९९॥
 कल्पे कल्पे दयालुः स्थिरचरकृदधिष्ठाय रूपं कथायं
 शाखाभेदान्विचित्रान् समतनुत ततोऽध्यापयामास चर्षन् ।
 इत्युक्तं न्यायभक्तै र्दिमपिच परं भक्तिमात्रप्रसूतं
 निर्माणाध्यापने द्वे किमिति निगदिते पश्चिमेनैव लभ्ये ॥२००॥
 वाक्यत्वात्कर्तृमत्वे सति निगमगिरां कर्तृभेदेतुचिन्त्ये
 वृद्धव्याहारसिद्धा स्तदवधृति कृतः काठकाद्या स्समाख्याः ।

इत्येषा मुग्धभाषा बहुनिगमहता बाधशून्याविपक्षे
 नासौ वाक्यत्वहेतु निर्गमकृतकतां संप्रयोक्तुं क्षमेत ॥ १६१ ॥
 वेदानां यच्च शाखाविभजनमुदितं द्वापरान्ते चतुर्णां
 नानित्यत्वं ततः स्यात् समुदितपृथगाम्नानमात्रप्रवृत्तेः ।
 कृत्स्नाम्नानक्षमाणा मुपचिततपसां गोचरः कृत्स्नमादौ
 पश्चात्तु ज्ञानशक्तयो रपचयनियमा द्वयासकृत्स्मिस्समीची ॥ १६२ ॥
 वेदाद्वेधाऽप्रवृत्त्यात् भवति विमृशतां वेदानित्यत्वसिद्धि
 र्मेन्वादीनांच वाक्यै रवितथवचसां बाधदोषातिवृत्तैः ।
 अंगोपांगैरशेषै रपि कथितमिदं सद्गृहीतेस्तदस्मिन्
 प्रादुर्भावादिमात्रं प्रजनयति विभु स्तोपि पारम्यरम्यः ॥ १६३ ॥
 कर्ता दृष्टः श्रुतोवा नहिपरकथित स्तापसादिः श्रुतीनां
 प्रद्विष्टोक्ति र्न तत्त्वस्थिति मवगमये नातिशक्तानियोक्तुम् ।
 श्रद्धेयैरन्यथोक्तया भजतिच विहतिं शंकेनेतिप्रसक्ति
 रशंका सार्वत्रिकीच स्वजनिविहतिः कृत्स्नवचेतः प्रतीपा ॥ १६४ ॥
 अन्यामन्वतरेषु श्रुतिरिति चवचः कालयोगप्रवाहा
 उज्जप्यश्रुत्यादिनीत्या नकथमितरथा द्रव्यपूर्वेणभेदः ।
 दिष्टा यत्रानर्धाते मुनिभिरनघता तत्र तत्कर्तृतोक्ता
 प्रोक्तं ब्रह्म स्वयंभित्यपि जनिविलयाभाव मत्रस्मरन्ति ॥ १६५ ॥
 कल्पादावेवमीशः कथयति निगमा न्पूर्वयैवानुपूर्व्या
 तद्वन्मन्वन्तरादिष्वपि शिथिलसमाधानमात्रं क्रमैः स्यात् ।
 नित्यश्रुत्यैवबाधा दुपजनिविलयौ नानुमानैः प्रसाङ्ग्यौ
 मीमांसाप्राच्यपाद प्रसृतिरविहता देशिकैर्दशितयं ॥ १६६ ॥
 अन्यैरप्यथवाद् प्रभृतिषुनिहितै रादिमाध्यायभेदै
 र्मानं तत्तत्प्रवृत्त्या निगममिहमुनि स्मृतयामास साध्या ।

इत्थं प्रामाण्यसिद्धिं व्यवहरणदशा भाविनीं भावयंत
 स्वाभीष्टस्थापकाना मपि खलुवचसा स्मूलघातं सृजन्ति ॥ १६७ ॥
 ग्राह्यंसर्वत्रमानं परभजनविधौ भेदतादात्म्यचर्चा
 तत्रैवाङ्गप्रयुक्ती परिकरघटने मार्गभेदक्रमाभिः ।
 कर्ता वैराग्यपादप्रभृतिषु विविधावस्थिति स्थापनीय
 रशेषंचाशेषमीदृग्विलगतिबहुषु ब्रह्मकाण्डस्थलेषु ॥ १६८ ॥
 श्रीमद्रामानुजोक्तां स्मृतिमनुसरता मैकशास्त्रादिसिद्धे
 रव्याजोपाय विद्यापथिकगतिविधौ न्यासि दिङ्मात्रमेतत् ।
 शेषंचाशेषमित्थं शितमतिभि रनुप्रेक्ष्यसंरक्षितव्यं
 क्षुद्रक्षोभाहर्तकोदितकुहककथावर्णिदुर्नाटकेभ्यः ॥ १६९ ॥
 सांक्षिप्तं विस्तृतंवा सरसबहुमतं सावधानप्रियंवा
 प्राधान्येन प्रणीतं परफणितिपरिष्कार वृत्त्यास्थितंवा ।
 शिक्षासौकर्यतुष्टि प्रचितगुरुजना नुग्रहेन्द्रं सुधीभि-
 रश्रद्धेयं नाथजुष्टश्रुतियुवतिशिरोभूषणं भाषणनः ॥ १७० ॥
 तत्तत्प्रत्यर्थिवर्ग प्रचकितनिगम स्तोमतत्वार्थाचिन्ता
 विष्वग्वैघटयघटोन्मथनपटुधिया वेंकटेशेन क्लृप्ता ।
 अक्षोद्यातर्कलोष्टै रतिमहतिपदेभ्य त्यजन्ती स्वसीमां
 मीमांसापादुकेय म्मितिपथगति कृन्मृद्गती कण्टकौघम् ॥ १७१ ॥
 विख्यातो वेदवण्टापथ इति वितति प्रस्तुतां प्रस्तुतार्था
 मुत्पद्यन्तां प्रथिव्या मुपनिषदगदङ्कारवाचः प्रवाचः ।
 मिथ्यादृष्टिप्रवाहो दितकुमतिकथा कन्दलीकन्दलीनां
 दृष्ट्यैवालीकलिप्सादृढनिहितमतिं दैत्यरोधीरुणाद्धि ॥ १७२ ॥
 शाक्योल्क्याक्षपाद क्षपणककपिलामर्य वन्द्यप्रधानै

रन्यैराम्नायचर्चाकवचधृति कनद्गोमुखद्वीपिभिश्च ।

ब्रह्मीयःक्षोभितापि श्रुतिरिह बहुधा जायमानेनगोप्ता

कालेकालेभिर्गुप्तौ कलहमतितरन्यक्षता रक्षताञ्च ॥१७३॥

इति श्रीकाचितार्किकसिंहस्य सर्वतन्त्रस्वतन्त्रस्य

श्रीमद्रेड्डटनाथस्य वेदान्ताचार्यस्य कृतिरु

॥१७४॥

मीमांसापादुका ।

K21